

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 32.019.5

DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i26.907>*М. І. Гурик**ORCID ID: 0000-0001-5864-4931**кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та політології
Західноукраїнського національного університету***ЗРОСТАННЯ ТА СТАБІЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЗРІЛОСТІ КУЛЬТУРИ
ГРОМАДЯНСЬКОСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ**

Постановка проблеми. Успішне здійснення процесу демократизації політичної системи України потребує становлення культури громадянськості як учасницької культури, яка формується в процесі реалізації особою і суспільством різноманітних форм політичної участі. Обов'язковою умовою зрілої культури громадянськості є зростання рівня політичної освіченості громадян, активізації громадської самосвідомості, підвищення рівня їхньої електоральної участі, реалізація права брати участь у публічному управлінні громадою, та паралельного становлення ефективних інститутів громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування культури громадянськості стало предметом дослідження таких закордонних науковців, як: Г. Алмонд, С. Верба, Р. Даль, Р. Кловард, Р. Мілс, Л. Мілбрайт, Б. Барбера, Д. Ціммерман, Дж. Нагель, Н. Най, Р. Патнам, К. Пейтмен, С. Ліпсет та ін. Проблема політичної участі, форм громадської діяльності все більше привертає увагу вітчизняних вчених, серед яких: А. Биченко, В. Бортніков, Д. Горелов, І. Жеребятнікова, Г. Йовчу, М. Кармазіна, О. Ключев, М. Лациба, Н. Ротар, О. Рудакевич, М. Шелія, А. Шимчук, Ю. Якименко та ін. Проте, незважаючи на наявність наукових розвідок, проблема формування культури громадянськості та її впливу на становлення демократичної політичної системи в Україні потребує нового вивчення.

Метою дослідження є аналіз основних чинників та складових культури громадянськості в умовах демократичних перетворень в Україні.

Виклад основного матеріалу. Громадянську культуру (культуру громадянськості) розглядають як сукупність духовних, моральних якостей, ціннісних орієнтацій та світоглядно-психологічних характеристик особистості. Складовими громадянської культури є громадянська освіченість, компетентність, активність, зрілість, досвід громадської діяльності [1, с. 31].

З погляду Г. Алмонда, громадянська культура (культура громадянськості) – це культура лояльної участі. Це означає, що індивіди не тільки орієнтовані на політичний «вхід», вони також позитивно орієнтовані щодо до структур на «вході» і до процесу на «вході» в політичну систему. Іншими словами, громадянська культура – це учасницька політична культура, в якій політична культура і політична структура гармонізовані [1, с. 52].

Англійські науковці І. Маклін та А. Макмілан також розглядають культуру громадянськості, як різновид політичної культури і вважають, що культура громадянськості – це політична культура, яка має такі характерні риси: 1) більшість громадян визнають авторитет держави; 2) існує загальна переконаність у необхідності виконувати громадянські обов'язки. Громадянську культуру трактують як лояльну політичну культуру, за якою участь у політичному житті поєднана з пасивністю, довірою й повагою до влади. Прихильність до традицій і місцевих цінностей вважають за чинники, які врівноважують участь у загальнодержавному політичному житті [11, с. 144].

Культуру громадянськості слід розглядати в широкому розумінні цього слова, як багатогранну різноманітність інтересів різних соціальних спільнот громадянської сфери суспільного життя, що забезпечує гармонійне існування людини в суспільстві, визначає активну громадянську й життєву позицію, соціальну зрілість та суспільно корисну діяльність особистості, готовність брати участь у суспільно-політичній діяльності на засадах демократизму, терпимості до інакомислення, поваги до законно створених державних інститутів. Зважаючи на це, на думку І. Жеребятнікової, поряд з політичною культурою, громадянська культура включає в себе також правову культуру, культуру міжетнічного (міжнаціонального) спілкування, культуру національного та державотворення тощо [8, с. 144].

Визначальними рисами культури громадянської є передусім стійке переконання громадян

у тому, що вони повинні брати участь у політиці, їх віра у свою здатність впливати на уряд і достатній для цього рівень політичної освіти та компетентності; потенційна політична активність громадян, готовність у разі потреби брати участь у політиці, яка поєднується з відносною політичною пасивністю і неперіоритетністю політичної сфери у їх житті; віра політичних еліт, які ухвалюють політичні рішення, в силу і впливовість громадської думки та громадської участі; прихильне ставлення громадян до існуючої політичної системи (культура підтримки); панування відносин взаємної довіри та співробітництва між громадянами, поміркованості й здатності йти на компроміс і кооперацію [8, с. 156].

Громадянська культура розкривається у трьох взаємопов'язаних аспектах: по перше, вона, з одного боку, є визначальною силою, а з другого – результатом формування громадянського суспільства; по друге, саме громадянська культура визначає суть, якість взаємодій між громадянами, їх асоціаціями та інтегрує індивіда в громадянське суспільство; по третє, громадянська культура формує норми, ідеали, цінності, взірці поведінки, які мотивують дії соціальних акторів [7, с. 86–87].

Аналіз сучасного стану культури громадянськості в Україні засвідчує, що він загалом відповідає змішаному піддансько-учасницькому типу політичної культури, який згідно з Алмондом характеризується тим, що суттєва частина населення набула спеціалізовані орієнтації на «вхід», а також активістський набір самоорієнтацій, водночас більшість населення все ще орієнтуватися на авторитарну управлінську структуру і володіє відносно пасивним набором само орієнтацій [1, с. 86–87]. Це підтверджують результати загальнонаціонального дослідження, яке провів Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 19 по 25 грудня 2018 рік в усіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Згідно з ним тизначна частина громадян вважає, що вони залучені до активної громадської діяльності, причому цей відсоток протягом 2013–2018 рр. стабільно становить 8–10 %. Дещо вищий рівень громадянської залученості на Заході (12 %), а найнижчий – на Півдні (6 %). З 2013 р. фактично не зросло членство громадян у різних громадських об'єднаннях: 15–17 %. Регіонально у 2018 році найбільшою належністю до громадських об'єднань відрізнялися Захід (18 %) та Схід (18 %), найменшою – Південь (10 %). Також простежуються також деякі відмінності між типами громадських об'єднань залежно від віку респондентів. Так, старші респонденти частіше є членами профспілки (8 % у віковій групі 40–60 років), а молодь віком 18–24 років – членами громадських організацій (7 %). У 2018 р. зріс відсоток тих, хто впродовж року займався волон-

терською діяльністю: з 12 % до 18 %. Найвищий рівень волонтерства простежується серед молоді (24 %), а регіонально – на Заході (21 %) та в Центрі (22 %) і значно нижчий – на Півдні (11 %) та Сході (14 %) [6].

Культура громадянськості розвивається в Україні паралельно із формуванням громадянського суспільства, її продукують соціальні суб'єкти – громадяни, їхні групи, об'єднання та організації, що впливає на якість політичної системи і політичного режиму. Зокрема, у межах громадянського суспільства відбувається становлення горизонтальних зв'язків між громадянами, що полегшує процес взаємодії між ними і врахування різноманітних інтересів у процесі творення інституційних форм громадянського суспільства. Цей фактор сприяє поступовому переходу від піддансько-учасницького типу політичної культури до учасницької. Тому важливо розглядати культуру громадянськості як показник наявного рівня демократії в суспільстві. З огляду на це, можна сказати, що громадянська політична культура та політичний режим – це дві відносно самостійні підсистеми політичного, вони впливають одна на одну та не можуть функціонувати одна без іншої. З точки зору українського науковця В. Горбатенка, «дієву модель політичної системи неможливо створити лише через політику, інструментальними засобами. Її можна (і необхідно) творити через культуру, через залучення потенціалу базових цінностей» [5, с. 4].

Ознакою високого рівня культури громадянськості є об'єднання громадян у неурядові організації, що забезпечує політичну структуру суспільства, виокремлення інтересів окремих соціальних груп, сприяє формалізації відносин між політичними інститутами та громадськими організаціями й об'єднаннями. Активна та ефективна діяльність громадських, неурядових організацій сприяє інституційному розвитку громадянського суспільства та його інституцій. Такі організації не тільки соціалізують громадян, формуючи практично-поведінковий аспект культури громадянськості, а й якнайкраще вирішують суспільні проблеми своєї територіальної громади шляхом активного залучення її жителів. Таким чином, громадяни вчаться брати відповідальність за стан справ у середовищі свого співжиття, наводити у ньому лад, дотримуватись встановлених норм поведінки. За станом на 2018 р. згідно з «Реєстром громадянських організацій» в Україні налічується 3072 легалізовані організації із всеукраїнським та міжнародним статусом. Їм притаманні такі ознаки, як неурядовий характер, самоуправління, добровільність, некомерційність, неприбутковість і суспільна корисність діяльності. Крім того, характерним є те, що діяльність громадських організацій охоплює практично всі сфери

суспільного життя України. У їхній структурі за спрямуванням та видами діяльності найбільша питома вага припадає на фізкультурно-спортивні та оздоровчі об'єднання (16,2 %). Далі у рейтингу громадської активності займають місце об'єднання професійної спрямованості та молодіжні організації (відповідно 10,7 % та 10,3 % від загальної кількості громадських організацій). Серед поширених організацій можна виокремити об'єднання ветеранів та інвалідів – 8,8 %, освітні, культурно-виховні – 5,5 % [20]. Щодо розгалуженості сфери діяльності громадських організацій свідчать дані Творчого центру Каунтерпарт (ТЦК). Значна кількість опитаних з трьох головних сфер своєї діяльності зазначила сферу «діти та молодь» (45 %). Деяко менш важливими сферами є «вирішення соціальних питань» (38 %), «дотримання прав людини» (31 %). У галузі «громадянська освіта» працюють 28 % опитаних організацій, у таких сферах як «розвиток сектору неурядових організацій» – 19 %, «культура, мистецтво, література» – 15 %, «політика, законодавство, держава» – 15 %, «жінки» – 11 %, «розвиток бізнесу» – 9 %, «екологія, захист навколишнього середовища» – 8 %, «ЗМІ» – 8 %, «охорона здоров'я» – 8 %, «ВІЛ\СНІД» – 7 %, «права споживачів» – 3 %, «професійні асоціації» – 3 %, «релігійні асоціації» – 3 %, «інше» – 10 % [20]. Більшість неурядових організацій України працює одночасно у кількох сферах.

Особливо зростає роль громадських об'єднань у період кризових явищ та інституційної неспроможності держави. Важливо, що неурядові організації виховують у своїх членів почуття співробітництва, солідарності та громадянського патріотизму. Члени організацій виявляють більше політичної мудрості, соціальної довіри, політичної активності та суб'єктивної громадянської компетенції, ніж органи держави. Зокрема, опитування, яке провів Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва з 15 квітня по 1 травня 2020 р. серед представників громадських організацій на тему: «Громадянське суспільство в умовах пандемії COVID-19: як громадські організації справляються з новою реальністю?» в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», показало, що половина опитаних респондентів (50%) погодилася з тим, що пандемія примножила у суспільстві те, що визначається як «соціальний капітал» – людські зв'язки, солідарність, взаємодовіру та допомогла виробити навички та технології самоорганізації. Лише чверть експертів згодні з тим, що під час пандемії коронавірусу сформувалися нові громадські рухи, організації та висунулися нові лідери, і не вважають, що суттєво змінилася впливовість у суспільстві партійно-політичних структур та незалежних громадянських структур [19].

Культура громадянськості як учасницька культура формується в процесі реалізації особою і суспільством різних форм політичної участі. У межах культурно-ціннісного підходу політичну участь особистостей розглядають як маніфестацію їхніх культурних та ціннісних зразків поведінки. Зокрема, С. Верба та Г. Алмонд трактують політичну участь як соціокультурну орієнтацію особистості щодо власного місця й ролі в політичній системі; політична участь є поведінковим вираженням політичної культури особистості, політична культура посідає проміжне місце між політичними структурами (макрополітичним рівнем) і психологічно-когнітивними установками особистості (мікрополітичним рівнем) [1, с. 27].

Н. Ротар виокремлює три моделі політичної участі, що домінують у сучасному українському суспільстві. «Електоральна модель» є базовою для українського суспільства: у її межах актуалізуються патрон-клієнтські відносини між виборцями та політичною елітою. «Протестна модель» політичної участі охоплює форми організованого супротиву політичній системі, політичному курсу, рішенням; головним актором у цій моделі є політична опозиція, яка здатна акумулювати невдоволення громадян та організовувати мобілізовані акції протесту. «Дискурсивна модель» об'єднує форми співучасті громадян із владою щодо визначення політичного курсу, стратегічних напрямів та порядків денних; такі форми участі мають контролювати владу в міжвиборчий період і зменшити рівень протестної моделі [15, с. 27].

На думку Н. Ротар, саме дискурсивна модель політичної участі володіє усіма потрібними ресурсами та джерелами, що здатні стимулювати зацікавленість громадян до участі в процесах політичного управління, одним з найбільш бажаних для засвоєння громадянами України елементів цієї моделі є діалогова форма політичної участі як процес обміну думками, судженнями, пропозиціями між усіма зацікавленими суб'єктами політичного процесу (насамперед органами державної влади та місцевого самоврядування, з одного боку, та інститутами громадянського суспільства, громадськістю і окремими громадянами, з іншого) з метою аргументованого переконання у правильності вироблених політичних рішень або зміни переконань шляхом сприйняття аргументів іншої сторони діалогу [15, с. 27]. На нашу думку, діалогова форма політичної участі змогла себе зреалізувати під час здійснення реформи децентралізації в Україні, в процесі якої громадяни дійсно відчували себе рівноправними суб'єктами політичних відносин та активними учасниками позитивних змін на рівні ОТГ. Подальший розвиток цієї форми політичної участі буде залежати від продовження реалізації реформи децентралізації, зростання рівня політичної освіченості громадян,

культури громадянськості особи і суспільства та паралельного становлення ефективних інститутів громадянського суспільства.

Обов'язковою умовою формування культури громадянськості є право громадян брати участь в публічному управлінні громадою, що дозволяє суттєво розширити можливості впливу громадянського суспільства на процес прийняття відповідних управлінських рішень локального рівня. Децентралізація влади, виконуючи ключову роль у розвитку громадянського суспільства, спонукає його до активізації громадської самосвідомості, у рамках якої має сформуватись активістська політична культура.

Електоральна участь громадян це одна із найважливіших складових культури громадянськості, адже вибори є найбільш поширеним, доступним та масовим способом причетності до суспільно-політичного життя, формування влади, засобом впливу на визначення та формування політичного курсу, нагодою висловити прагнення і потреби [10]. Електоральна культура індивіда виявляється на декількох рівнях: як члена соціальної спільноти (класу, соціальної групи), як члена національної спільноти: політичні знання, інтереси, уявлення, переконання, цінності, звичаї, традиції, норми, настанови, ідеологічна орієнтація, ставлення до виборів як інституту, уявлення про прийняття та реалізацію політичних рішень тощо. Отже, у суспільствах перехідного типу саме електоральна культура є тим необхідним показником, що дає змогу зрозуміти стан розвитку їхньої політичної культури у певний історичний період.

На думку Н. Ротар, специфіка електоральної моделі політичної участі громадян України багато в чому визначається існуючою можливістю звернення до електоральних форм політичного протесту, яке відбувається у ситуативно-протестній, системно-протестній та активно-протестній формах [16]. Впродовж 30-ти річної історії нашої незалежності українці неодноразово застосовували саме останню форму політичного протесту, щоб виявити своє ставлення до політичних інститутів, незадоволення рівнем виконання політичних обіцянок та найголовніше – захистити свої громадянські та політичні права і свободи.

Новий період у новітній історії України розпочався після президентських і парламентських виборів 2019 р., які засвідчили прагнення громадян у демократичний спосіб змінити владу шляхом обрання несистемних політиків. Проте дані опитувань, проведених Київським міжнародним інститутом соціології з 1 по 12 грудня 2019 р., показують, що в державі все ще наявний високий протестний потенціал, зокрема щодо готовності брати участь в акціях протесту заявили 48 % дорослих жителів України. Рівень зріс порівняно з 2018 роком (44 %). Порівняно із попередніми

роками рівень готовності до участі в акціях соціального протесту спочатку зріс із 43 % у грудні 2014 року до 49 % у грудні 2016 року, а потім знизився до 40 % у грудні 2017 року, і в останні 2 роки зростає (44 % у 2018 та 48 % у 2019 р.). Це зростання пов'язано переважно з підвищенням готовності взяти участь у виборах. Рівень готовності населення взяти участь у санкціонованих мітингах і демонстраціях практично не змінився і становить 11 %, а в несанкціонованих мітингах і демонстраціях навіть дещо зменшився (з 4 % до 2 %). Найбільша кількість людей, як і раніше, готові вдатися до таких форм соціального протесту, як участь у виборчій компанії (34 %), збір підписів під колективними відозвами (16 %), санкціоновані мітинги та демонстрації (11 %). Найнижчий рівень готовності до участі в акціях протесту спостерігається у Західному регіоні (61% не готові до протестів), найвищий – у Східному (39 % не готові до протестів). У Центральному та Південному регіонах ситуація практично не відрізняється (не готові до протестів 46 % та 45 % відповідно). Щодо регіональних відмінностей за окремими видами акцій протесту, найменше тих, хто готовий брати участь у виборчій компанії у Західному та Центральному регіонах (20 % та 34 % відповідно), найбільше у Східному регіоні (49 %), у Центральному – 41 %. В іншому значущих розбіжностей за регіональним розподілом немає. Дані опитувань показують, що протестна форма політичної участі громадян переважає над дискурсною і ці тенденції будуть зберігатися до того часу, поки влада не почне реагувати на актуальні виклики сьогодення [17].

Неспроможність влади вирішити соціально-значимі проблеми (згідно з даними всеукраїнського опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) 8 до 15 жовтня 2020 року), а саме: війну на Донбасі (63 % респондентів зараховують цю проблему до топ-3), корупцію (53 %) та безробіття (43 %), високі комунальні тарифи (29 %) та запобігання економічній кризі / розвиток економіки (28 %), розповсюдження коронавірусу (11 %) зумовлює те, більшість респондентів – 69,5 % – вважають, що справи в Україні розвиваються у неправильному напрямку, і лише 21 % вважають, що в правильному. Ці показники характерні для всіх регіонів України [18].

Висновки. Отже, учасницька демократія відіграє головну роль у процесі становлення культури громадянськості українського суспільства через активізацію електоральної та діалогової форм політичної участі громадян. Подальший розвиток активістської політичної культури залежить від продовження реалізації реформи децентралізації, подолання патерналістських форм суспільної свідомості шляхом підвищення рівня політичної освіченості та активності громадян, становлення ефективних інститутів громадянського суспільства.

Література

1. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура: политические установки и демократия в пяти странах / пер. с англ. Е. Генделя. Москва : Мысль, 2014. 500 с.
2. Биченко А. Протестні настрої, викликані кризою, частково вгамувалися завдяки виборам. URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=1917.
3. Бортніков В. Політична участь і демократія: українські реалії : монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волинський державний університет ім. Лесі Українки, 2007. 524 с.
4. Габермас Ю. Залучення іншого. Студії з політичної теорії. Львів : Астролябія, 2006. 416 с.
5. Горбатенко В. Ціннісні аспекти реформування політичної системи України. *Політ. менеджмент*. 2007. № 3 (24). С. 4–12.
6. Громадська активність громадян України URL : https://dif.org.ua/article/gromadska-aktivnist-gromadyan-ukraini?fbclid=IwAR0Sr6hu9_wEUyBDbs32cOOEnOiRRfylCxSvI0Bmr76AAh9ve8pjAKIE-iU.
7. Эрмэ Г. Культура и демократия / пер. с фр. Прогресс : Изд-во ЮНЕСКО, 1994. 190 с.
8. Жеребятнікова І. В. Громадянська культура як аксіологічна складова розвитку динамічної політичної системи. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*, 2016. № 2 (29). С. 270–273.
9. Ключев О. Електоральний протест в Україні в контексті політичної участі. *Віче*. 2009. № 8. С. 17–20.
10. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
11. Короткий оксфордський словник : пер. з англ. / [ред.-упоряд. : І. Маклін, А. Макмілан]. 2-ге вид. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. 789 с.
12. Мордовець М. Громадянська активність в Україні: динаміка та основні форми. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. / редкол.: С. Ківалов (голов. ред.), Л. Кормич (заст. голов. ред.), М. Польовий [та ін.]. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1829/Mordovets%20Gromadyanska%20aktivnyst.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
13. Основи демократії : навч. посіб. / М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарчук та ін. ; за ред. А. Колодій. 2-ге вид., стереотипне. Київ : Ай Бі, 2004. 668 с.
14. Ротар Н. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду : монографія Чернівці : Рута, 2007. 472 с.
15. Ротар Н. Політична участь громадян України в умовах е-демократизації. *Політичний менеджмент*, № 2, 2006 URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/rotar_politychna.pdf.
16. Соціологічне дослідження: «ГОТОВНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ДО УЧАСТІ В АКЦІЯХ СОЦІАЛЬНОГО ПРОТЕСТУ (грудень 2019 року)» Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) URL : <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=911&page=9>.
17. Соціологічне дослідження: «ОЦІНКА СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ І СПРИЙНЯТТЯ ПАРТІЙ ТА ПОЛІТИКІВ: ЖОВТЕНЬ 2020 РОКУ» Київський міжнародний інститут соціології (КМІС). URL : <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=973&page=2>.
18. Соціологічне опитування «Громадянське суспільство в період пандемії: як вона вплинула на громадську активність». Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL : <https://dif.org.ua/article/gromadyanske-suspilstvo-v-period-pandemii-yak-vona-vplinu-na-gromadsku-aktivnist>.
19. Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України. 2002 - 2006 роки: Звіт за даними дослідження / Підготовлено Творчим центром Каунтерпарт Л. Паливода, О. Кікоть. Київ : Макрос, 2006. 160 с.
20. Стручкова-Гуменна Л. Б. Особливості формування громадянської культури в західному регіоні України. URL : http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_60/Struchkova.pdf.
21. Marchenko A. (2016). Civic activities in Eastern Europe: links with democratic political culture. *East European Politics*. 32 (1). 12–27.
22. Martlew C. Local Democracy in Practice. Aldershot : Avebury, 2012. P. 107.
23. Marshall T. Class, Citizenship and Social Development. Westport : Witherby & Co. Ltd., 2012. P. 135.

Анотація

Гурик М. І. Зростання та стабілізація політичної зрілості культури громадянськості українців в умовах демократичного транзиту. – Стаття.

У статті осмислюється проблема становлення культури громадянськості як умови успішного здійснення демократизації політичної системи України. Автор проводить системний аналіз змісту поняття, специфічних ознак та чинників культури громадянськості. Доведено, що формування культури громадянськості, як учасницької культури відбувається в процесі реалізації особою і суспільством різних форм політичної участі. Показано, що культура громадянськості розвивається в Україні паралельно із формуванням громадянського суспільства, її продукують соціальні суб'єкти – громадяни, їх групи, об'єднання та організації. Доведено, що громадянськість людини реалізується, через її активну участь у діяльності громади, яка спонукає до активізації громадської самосвідомості, у рамках якої формується діалогова форма політичної участі та активістська політична культура. Наголошено на тому, що електоральна участь громадян, як одна з найважливіших складових культури громадянськості, проявляється циклічно в Україні, як у вигляді неконвенційних, волонтерських організацій та благодійних фондів, які виникли під час Революції гідності і продовжують активно функціонувати. Зазначено, що протестна форма політичної участі громадян переважає над дискурсною впродовж усього періоду незалежності України. Автор наголошує на тому, що становлення горизонтальних зв'язків між громадянами, у процесі творення інституційних форм громадянського суспільства. сприяє поступовому переходу від піддансько-учасницького до учасницького типу політичної культури. Показано, що розвиток активістської політичної культури залежить від продовження реалізації реформи децентралізації, подолання патерналістських форм суспільної свідомості

шляхом підвищення рівня політичної освіченості та активності громадян, становлення ефективних інститутів громадянського суспільства.

Ключові слова: культура громадянськості, учасницька культура, політична участь, електоральна участь, діалогова форма політичної участі, протестна форма політичної участі

Summary

Huryk M. I. Growth and stabilization of the political maturity of the citizenship culture of Ukrainian in the conditions of democratic transit. – Article.

The article comprehends the problem of formation of the culture of citizenship as a condition for successful democratization of the political system of Ukraine. The author conducts a systematic analysis of the content of the concept, specific features and factors of the culture of citizenship. It is proved that the formation of the culture of citizenship as a participatory culture occurs in the process of realization of various forms of political participation by a person and society. It is shown that the culture of citizenship is developing in Ukraine in parallel with the formation of civil society, it is produced by social actors – citizens, their groups, associations and organizations. It has been proved that human citizenship

is realized through its active participation in the activities of the community, which encourages the activation of public self-awareness, within which a dialogue form of political participation and activist culture is formed. It is emphasized that the electoral participation of citizens, as one of the most important components of the culture of citizenship, manifests itself cyclically in Ukraine, both in the form of unconventional forms of active protest and public initiatives, volunteer organizations and charitable foundations that arose during the Revolution of Dignity and continue to function actively. It is noted that the protest form of political participation of citizens prevails over the discourse throughout the period of Ukraine's independence. The author emphasizes that the formation of horizontal ties between citizens, in the process of creating institutional forms of civil society, promotes a gradual transition from citizen-participant to participatory type of political culture. It is shown that the active and effective activities of public and non-governmental organizations contribute to the institutional development of civil society, forming the practical and behavioral aspect of the culture of citizenship.

Key words: culture of citizenship, participatory culture, political participation, electoral participation, dialogic form of political participation, protest form of political participation.